

FIGYELŐ

A román vers és román próza nálunk

Írta: MAJTÉNYI MIHÁLY

Bizonyos, hogy a vajdasági román kisebbség irodalmi megmozdulása szorosan összefügg a népfelszabadulással; határköre maga a felszabadulás. Az is bizonyos azonban, hogy azok a művelődési elemek, amelyek alapul szolgáltak ehhez az induláshoz, korábbi keletűek. El kell oszlatni sürgősen éppen egy, a »Hid«-ban megjelent, korábbi cikk félreértéseit: tegnapig, a közelmúltig írástudatlan nép. Ez a kitétel nem annyit jelent, hogy a vajdasági románok közé csak a felszabadulással jutott el az első betű és az írni-olvasni tudás. A bánáti románok kulturális fejlődése összefüggésben az egész románság multszázadbéli, századeleji, sőt a két háború közötti kulturális emelkedésével előbb félfeudális, majd kapitalista viszonyok között alakult; a tömeget gazdasági-társadalmi helyzete befolyásolta a művelődés alakulásában. Az írni-olvasni tudás fokát mégis egyre többen elérték, úgy, hogy a felszabadulás óráiban az analfabéták száma a románoknál sem volt sokkal nagyobb, mint Vajdaság többi népénél. Azt hiszem, hogy a szóbanforgó cikk inkább arra akart utalni, hogy mennyire elzárták a múltban a tömeget a művelődéstől s főleg a kisebbséghez tartozókat a saját kultúrájuktól.

Más kérdés persze, ha magának a vajdasági román kisebbségi irodalomnak a problémáját vetjük fel és pedig abban a formában, hogy született-e korábban románnyelvű irodalmi alkotás ezen a tájon — ahogy valamennyire volt magyar, vagy szlováknyelvű irodalmi élet. A románoknál ilyen szempontból valóban a felszabadulás a határkő. A vajdasági románságnak csak azóta van önálló, szervezett irodalmi élete, amely nemcsak az írást, az alkotást, hanem a megjelenést is lehetővé teszi.

Románjaink az irodalmi élet és a megszervezett megjelenés nagyon alacsony fokáról indultak el. Éppen ez a körülmény mutatja fejlődésük különleges jelentőségét és értékét. Mert ez mutatja egyúttal két nemzeti-ségi politikai különbségét is: a múltét, amikor mesterségesen akadályozták egy-egy kisebbséget népi sajátosságainak és kultúrájának fejlesztésében és kifejezésében — s a szocialista jelent, amikor szabadon megengedik, sőt ösztönzik erre, ahogy ez nálunk, az új Jugoszláviában történik.

Művelődési szempontból érdekes lenne kivizsgálni s írói eszközökkel kivetíteni ennek a népi magáraébredésnek — a szociális magáraébredésnek — párhuzamos útját és állomásait. »Szükségét láttuk annak, hogy amit érzünk, azt ki is fejezzük s tudtuk hogy ez a nép javára lesz« — így fejezte ki egyik írójuk. Mi most itt inkább arra vállalkozunk, hogy a kívülálló szemével mutassuk be a román kisebbségi irodalom fejlődésének útját.

* * *

Ha voltak is a fiatal román betűvetők közül, akik keresték a korábbi esztendőkhöz a művészi kifejezés formáját — 1947 elejéig a megmutatkozás, tehát a megjelenés, tekintetében nem sok történt. Legfeljebb a »Libertatea«-ban, a vajdasági románok hetilapjában találunk erre kísérleteket. Ebben az esztendőben aztán — 1947-ben, tehát három év előtt — a »Lumina« irodalmi kör januárban megtartott értekezletén felvetették a román kisebbség irodalmának kérdését. Bővérű és erőteljes szándék volt ez. Elhatározták egy irodalmi folyóirat létesítését és több verseskötet kiadását. A román betű végre fórumot kapott irodalmi alkotások kivetítésére is.

A kezdeti korszak jellegzetessége, hogy a költők vannak túlsúlyban. Jon Balan, Radu Flora, Mihail Avramescu az első nevek. Mindhármuknak verseskötete jelenik meg, még ugyanabban az évben. A »Lumina« akkor még túlnyomóan irodalmi folyóirat volt. A láthatár szélesedik; megjelennek benne az első eredeti elbeszélő írások.

Az 1947. évi teljes évfolyam után 1948-ban a »Lumina«, átszervezés miatt, csak három számot ad. Ettől kezdve azonban megjelenése rendszeres. De a folyóirat most már nemcsak irodalmat ad, hanem végzi eszméleti feladatát is a románság körében. Kibővített terjedelmű lehetőséget tesz, hogy az irodalommal változatlanul tovább foglalkozzék.

A vajdasági román költészet fejlődését követve, vegyük talán sorra a neveket. Azokét, akinek művei a folyóiratban rendszeresen megjelennek, továbbá azokat akik eddig önálló kötetet adtak.

Mihail Avramescu — akit a Szerb Népköztársaság 1948-ban állami díjjal tüntetett ki — a »Lumina« első évfolyamában jelentkezett először verseivel. Ezek az első költemények erősen nyilatkozat-szerűek. Írójuk még nem izzította át sorait eléggé a belső átélés és hitelesség igazi erejével. Figyelemreméltó azonban már akkor is egy színes, meleg, költői lélek képekben gazdag sokoldalúsága. Fokozatosan fejlődik; ma már igazi poétává vált. Egyik legújabb versciklusában így mutatja be a kollektívizáló embert:

Szívemet, amely tegnapig csak enyém volt,
Ma megosztom két falu népével
Hét falu népének közös szívével.

Legújabb ciklusában érdekes, átéléssel teli, egyéni hangot ütött meg, éppen a rágalomhadjárat vádjainak fölényes visszautasításában.

Avramescu költészetének főfogyatékosága — ami sokat elvesz a versek erejéből, ritmikájából — hogy nem ügyel a formára, nem palléroz. Ahol szavai nem épülnek élményszerű erővel magába a költeménybe, sokszor elcsépellté válik a vers.

Jon Balan, aki kétségtelenül elsőnek jelentkezett a román kisebbségi irodalomban — hiszen verseit már 1945-ben közölte a »Libertatea« — már jobban tiszteli a költői formát. Sajnos, nála alig észlelhető fejlődés, pedig igazi költői lélek. Eddigi verseiben neki sikerült leginkább a bánáti román paraszt életét érzékeltetni. A tavaszi munkáktól a késő őszig úgyszólván lépésben követi verseiben a paraszt életét. Amíg ezen a talajon áll, nincs is baj nála. Ott azonban, ahol elhagyja a valóságot, lebegő költői képei zavarossá válnak.

Radu Flora komoly költői egyéniség; a tartalom és forma összhangját talán nála találjuk meg leginkább. Költői pályája elején zavarólag hatott, hogy hajlamos volt az idillizmusra. Boszniai verseinek hibái, hogy inkább laktanyában készültek s nem a táj valóságában, az ottlakó parasztnép közelségében. Új versciklusa azonban valóban erőteljes költői kifejezés.

A fiatalabbak közül Florika Stefan ígér legtöbbet. Fiatal gimnazista leány, már két éve ír. Néha idealizál. Témaköre viszont elég széles. Ő szállt le elsőnek a hagyományos román népdal formájához és hangjához, ami feltétlenül érdem.

Jon Markovician, Todor Sandru, Timotej Popoviciu, Tanase Moldovan, Ana Gaspar jelentkeztek még az elmúlt három évben versekkel, jelét adva határozott íráskészségüknek.

Érdekes még a vajdasági román irodalomban jelentkező sok paraszt-verselő. Hogy költők-e ezek a falusi verselők, akiknek strófaikból sokszor lesz népdal, nyitott kérdés, természetesen. Harmatos, tiszta falusi hangot ütnek meg, sokszor az igazi érték határán. Persze, sok bennük az utánérzés, formai sutaság — mégis eleven, érdekes színt jelentenek a vajdasági román irodalomban. Legtehetségesebb képviselőjük Aurel Pasula, aki már több a műkedvelő verselőnél. Néhány költeményében költői kvalitások nyomát találjuk.

A költői munkák értékelését összefoglalva egyet egészen bizonyosan leszögezhetünk; ez a költészet szorosan a bánáti talajból nőtt és főleg a falusi román ember lelkét fejezi ki. Tematikai bősége feltűnő. Ehhez a széleskörű tematikához azonban sokkal átéltebb hang kell. A formai szegénység is kiütözik sokakból; a tartalom és forma egysége is kérdéses. Mégis ők: a vajdasági román versírók, költők kapták fel először a zászlót és vitték lelki, irodalmi kivetítést a nép közé. A nép megértette őket, szereti és szavalja verseiket; sokszor belőlük tanul új életfogalmakat. Ez maga igazolja költészetük létjogosultságát, értékét.

* * *

A román próza még mennyiségileg sem foglalta el a neki kijáró helyet. Legjobb mérce erre a »Lumina« statisztikája. Ez kimutatja, hogy a közölt eredeti rózaírók írások térfogata a költészethez viszonyítva messze elmarad. A prózaírók később jelentkeztek és kevesebb felkészültséget mutatnak a régi és új élet művészi kivetítésére. Egyesekben közülük azonban ma már kialakult a túlságos szubjektívizmust elkerülő vizsgálódás és szemlélődés, ami az igazi elbeszélő tulajdonsága és a realista prózai ábrázolás alapfeltétele.

Legtermékenyebb prózaírójuk Paun Brosteanu. Fiatal ember még és komoly ígérlet. Szemlélete egészséges. Jó mesemondó, nyelve változatos,

képei tiszták. Hibája azonban, hogy a tendenciát nem mindig alakjaiban érzékelteti, hanem kívülállóknak. A román falut jól ismeri és néhány írásában tisztán adja az elmúlt kapitalista kizsákmányolás jelenségeit. Kár, hogy a máról keveset ír.

Trajan Doban, a román próza másik tehetséges művelője, szintén realista; néhány elbeszélése a megszállás alatti életről s a felszabadulásról frissen és elevenen hat. Kár, hogy nem ír többet, hogy nem fogott hosszabb elbeszélő munkához. Készsége van a tanulmány-íráshoz és mint kritikusra szerep várna reá a vajdasági román irodalomban.

Aurel Gavrilát és Pavel Blagojeet kell még megemlíteni termékenyebb prózai írók közül. Prózát írtak még Jon Markovician, Jon Balan, Tanase Moldovan, Aurel Trifu és Jon Popovicu.

A román prózáról általában megállapítható, hogy amíg a mult bemutatása, a régi kizsákmányolás, a megszállás alatti élet és a népfelszabadító harc eseményeinek írói kivetítése eléggé sikerült, aránylag kevés a mai valóságot, az új életet bemutató elbeszélő prózai írás. Mentőségükre szolgálhat a román íróknak, hogy ez a helyzet például nálunk, magyaroknál is és hogy a szerb és horvát irodalomban is csak nehezen alakul ennek az új valóságnak az igazi, művészi ábrázolása.

A színmű-irodalom termése gyenge. Három év alatt mindössze M. Avramescu egy háromfelvonásos darabja született meg (Gyujtsátok fel a malmot — színjáték a megszállás alatti életből) s egy egyfelvonásos vígjáték (amely a románoknál szokásos korai házasság szatírája). Pedig a vajdasági román színpadok — a verseci hivatásos színjátszók éppen úgy, mint a műkedvelő együttesek — darabhiánnyal küzdenek. Meg kell mondanunk, hogy a románok szeretik a színjátékot: a hivatásos együttes vidéki vendégszínházait mindig zsúfolt nézőtér előtt adja. A vajdasági román írók elsőrendű feladata lesz a színműirodalom felé fordulni.

* * *

A román vers és a román próza fejlődéséről szólva ki kell emelni, hogy a román írók kapcsolata a közönséggel személyes formában is élénk. Falujárás, falulátogatás, irodalmi esték rendezése gyakori dolog. Alig van románlakta helység, ahol az írók ne fordultak volna meg, nem rendeztek volna felolvasást, előadást. Kétségtelen, hogy ez igen pozitív hozzájárulás és követésre méltó.

Végeredményben leszögezzük, hogy a vajdasági román kisebbség kulturális életének fejlődése szempontjából az irodalmi fejlődés olyan erőteljes hozzájárulás, amelynek mély nyoma lesz a tömegek lelkében. Vezet és irányít ez az irodalom. Feladata most már a további elmélyülés, a tökéletesebb művészi forma — megtartva természetesen az eszmei tisztaságot és lendületet, amelyben eddig sem szűkölködött.

És amíg a vajdasági román írók, akik a népben élnek és népük igazi életének, vágyainak és törekvéseinek igyekeznek kivetítést adni — több-kevesebb művészi sikerrel, de mindig őszinte igazságszeretettől áthatva — nézzük most, mit kaptak odaatról, Romániából? Kaptak-e kulturális elismerést és segítséget azért, hogy tömegeik művelődését emelték s hogy a román népi szellem hagyományait ápolják? Hogy megszólaltatták a táj és benne a felszabadult román ember lelkét? A felszabadult román emberét, akinek szemét segítettek felnyitni, hála

annak az őszinte és önzetlen nemzeti politikának, amelyet a JKP folytat s amelyet a győzedelmes népfelszabadító harc és a győzedelmes forradalom diadalra juttatott?

Elismerést és segítséget azt odaátról aligha kaptak, csak gáncsot és rágalmat. A moszkvai járószalagra került tájékoztatóirodás román propaganda — amely korábban, a felszabadulás utáni években példaként emelte ki a jugoszláv Bánát románjainak szabad, népi fejlődését — ma az uszítás színvonalára süllyedt célkitűzésében éppen úgy, mint eszközeiben. A bukaresti és temesvári rádió adásai tele vannak — hazánk, Pártunk és vezetői ellen irányuló szokványos szidalmakon túl — durva támadásokkal és apró túsúrással hazánk nemzetiségi politikája ellen és kimondják, vagy sejtetni engedik, hogy »a Jugoszláviában élő kisebbségek helyzete tarthatatlan«. Mert mit mond a román rádió például egyik ilyen híradásában? »A Jugoszláviában élő kisebbségeket kivételes törvény hatálya alá helyezték, számukra minden kulturális megmozdulás tilos«. Ezt mondják akkor, amikor Versecen a román kisebbség nagy román kulturális manifesztációt rendezett, hosszú évek kulturális munkáját tárta ország-világ elé, széles keretű kultúrprogramot dolgozott ki stb. Csodálkozhatunk-e, hogy a jugoszláviai románok, a tények ilyen elferdítése tudatában felháborodotthangú nyílt levélben utasítják vissza a segítség és elismerés helyett odaátról elhangzott vádakot?

A verseci román kultúrtaálkozó nem készült politikai manifesztációnak; egy kisszámú népcsoport írói adtak beszámolót arról, mit tettek a közös országépítésért és a szocialista új embertípus ábrázolásáért és hogy milyen írói eszközökkel és eredményekkel szolgálják a románok saját és sajátos népi kultúrájának eszközeivel, a haladást, a fejlődést és az itt élő népek közti egyenlőséget. De éppen azért, mert kulturális forum volt ez a találkozó, mert nyilvánvaló tényeket, erősödő és izmosodó népi irodalmat és kultúrát tárt a világ elé, van meg a jogcíme ahhoz, hogy megszólaljon és visszaútasítson minden uszítást, minden rágalmat.

Az a szél, amely az Alduna felől jövet végig pásztázza a bánáti lapályt és megzörgeti a kis bánáti román falvak házának ablakait — és amelynek hangjait költők strófába szedik — nem a népek gyűlöletének hangját zúgatja. S hiába igyekszik a betörő szél nyomában a mérgező rádióhullám apró túsúrással elhelyezni! Emberek, szocialista szabad emberek vagyunk és akarunk lenni, elég volt már a mérgezett levegőből, az egymás elleni uszítás hangjából, tegyünk pontot arra és engedjük, hogy itt a népek szabad hazájában élő dolgozók zavartalanul építsék gyermekeik és a maguk jobb jövőjét!

Igen, ezt üzenték lényegében arról az írói találkozóról román testvéreink azoknak odaát — és ezt az üzenetet mindannyian aláírjuk.